

JAK UVAŽOVAT O BUDOUČNOSTI SUBURBII?

Petr Klápště, Marek Bečka, Eva Klápšťová

Při hledání odpovědi na otázku „Jak budou vypadat suburbia v blízké budoucnosti?“ vyvstávají otázky další. Budou se různá suburbia vyvíjet podobně, nebo (i výrazně) rozdílně? Které z vlastností dnešních suburbií budou podstatné pro jejich úspěšný vývoj v budoucnu? Bude suburbanizace pokračovat, a pokud ano, v jaké podobě?

Abychom se vyhnuli riziku uvažovat o budoucnosti na základě již neaktuálních minulých zkušeností, pokusíme se dobrat pravděpodobnějších výsledků použitím následujícího prognostického postupu.

1. Na základě dnešních indicií a prognóz vytipujeme významné trendy, které mohou mít v budoucnu na suburbia vliv.

2. Dále identifikujeme, jaké budou předpokládané pozitivní i negativní dopady trendu v prostředí českých suburbií s ohledem na jejich vlastnosti. Protože se výchozí situace v různých obcích a regionech velmi liší, mohou být dopady trendů v různých územích značně rozdílné.

3. Jako specifický vstup doplníme ještě možné proměny pojetí plánování a jejich případný dopad.

4. Na závěr se pokusíme doplnit ilustracní příklady a shrnout hlavní závěry.

Výsledkem nemohou být vzhledem k rozsahu textu i šíři zpracovaných trendů podrobné scénáře, ale spíše řada rychlých črt. Jde nám především o to, přiblížit postup, jak o budoucnosti suburbií uvažovat. Pro přesnější prognózu by bylo třeba přizvat k diskusi i další odborníky a doplnit úvahu o pohledy řady souvisejících profesí.

Vysoce pravděpodobné trendy

Růst cen energií

Růst cen energií je vyvolán rostoucí neelasticitou nabídky energetických surovin, zejména ropy [Cílek, Kašík 2007],¹⁾ a současným růstem spotřeby energie v rozvíjejících se zemích. Jde o nesporný trend s výraznými dopady, prognózy se liší pouze v odhadu rychlosti a míře růstu cen [Robert, Lennert 2010]. Většinu zásob energetických surovin (ropa, zemní plyn, jaderná paliva) drží země, se kterými má ČR a potažmo Evropská unie nestabilní vztahy (Rusko, arabské země, Venezuela); krize mezinárodních vztahů tak může případné dopady na české území zhoršit. Dopady růstu cen energií se projeví v širokém spektru oblastí:

Zdražení osobní dopravy, na níž jsou suburbia závislá při dojížděcí do školských a kulturních zařízení a za prací, se projeví snížením atraktivity bydlení v suburbiích; míra dopadu závisí na vzdálenosti a způsobu dojíždětky.²⁾ Ve výhodnější pozici budou suburbia, která (1) se nacházejí relativně blíže pracovních příležitostí a vybavenosti či (2) v dostupnosti kolejové dopravy, (3) mají dostatečně vysokou obytnou hustotu pro efektivní provoz hromadné dopravy [Hnilička 2005; Tuček, Peltan 2011] a (4) mají vhodné trasování a uspořádání infrastruktur pro nemotorovou dopravu.³⁾

Tlak na využití zemědělské půdy – vznikne jako důsledek zvýšení poptávky po obnovitelných zdrojích energie (např. pěstování energetických plodin a rychlerostoucích dřevin) a zdražování nákladní dopravy (zkrácení dodavatelských řetězců povede k tlaku na produkci potravin blízko místa spotřeby). Může být ohrožením rekreační funkce krajiny. Pro další vývoj je důležité, jaký je v dané obci rozsah, kvalita a vlastnictví půdy. A zda se plánování tomuto tématu cíleně věnuje.

Provoz budov a infrastruktur – zásadní energetický výdej veřejných rozpočtů padá na údržbu komunikací, inženýrských sítí, veřejného prostoru a objektů občanské infrastruktury ve vlastnictví obce. Spotřeba energie na poskytnutí téže služby přitom může být při různých řešeních velmi odlišná [Klápště 2010]. Podstatné je také, jaký díl z nákladů na údržbu padá na jednoho daňového poplatníka (např. počet m² vozovek, chodníků, intenzivních ploch zeleně) – tento poměr je v suburbiích často nepříznivý. Lze předpokládat, že v delším časovém horizontu při větším nárůstu cen energie některá suburbia s řídkou strukturou zástavby a neefektivně navrženými komunikacemi nebudou schopna nárůst nákladů údržby unést, a pokud nedojde k nárůstu daňového zatížení, budou nucena ponechat část infrastruktur v neuspokojivém až nefunkčním stavu.

1) Neelasticitu způsobuje stále rostoucí složitost a rizikovitost těžby nových ložisek a zhoršování poměru mezi energií do těžby vloženou a energií ze suroviny získanou (tzv. ERoEI – Energy Returned on Energy Invested). V této souvislosti se mluví o „ropném zlomu“. Tento termín je často mylně vykládán jako přesvědčení, že dojde ropa, opak je však pravdou. Koncept ropného zlomu vysvětluje, proč ropa kvůli neustálému zdražování v podstatě nedojde. Vzhledem k její zhoršené dostupnosti a ceně však po období stagnace dojde k postupnému utlumování těžby.

2) Například kolejová doprava má menší energetické nároky než silniční; nejmenší nároky má pochopitelně pěší a cyklistická doprava. Při dostatečném vytížení se bude posilovat konkurenceschopnost hromadné dopravy, kde cena energie tvoří menší podíl nákladů než u individuální automobilové dopravy.

3) Podstatné je, zda a jak rychle a bezpečně lze pěšky nebo na kole dosáhnout vybavenosti a pracovních příležitostí, resp. stanic kolejové dopravy. U nás zatím není bohužel více využíván princip bike and ride – možnost hlídání parkování kola u stanice kolejové dopravy v kombinaci s napojením na síť cyklistických komunikací.

Hlavním nebezpečím zdražování energie je šíře a kumulativní efekt dopadů. S nárůstem veřejných výdajů porostou i náklady domácnostem zároveň v několika oblastech – dopravě do škol, zaměstnání, nákupu potravin a bydlení. Dojde tak k celkovému nárůstu nákladů na život v suburbii, takže ta se stane méně atraktivní oproti jádrovým městům. Aby si zachovala atraktivitu, musí suburbia nabídnout zlepšení v jiné oblasti – např. v rekreačním využití krajiny či prostoru pro inovativní výroby.

Stárnutí populace

Jde o dlouhodobý a obtížně zvrátitelný trend, postihující nejprve vyspělé země, který postupně nastoupí i v Číně a dalších zemích. Situace České republiky je špatná i ve srovnání s evropským průměrem a v nejbližších letech se ještě zhorší, neboť do důchodového věku dospívají silně poválečné ročníky. Můžeme očekávat tyto dopady:

Ekonomické dopady – růst nákladů na důchodové zabezpečení a zdravotní péči a zhoršování společenského statusu důchodců.⁴⁾

Imigrace – lze očekávat nárůst poptávky po praceschopných imigrantech, zejména na fyzicky náročnější práce; podle odhadů ČSÚ půjde o zhruba 25 000 osob ročně. Imigranti budou přicházet na „méně dobré adresy“, což mohou časem být i méně úspěšná suburbia.

Zaměstnání a kvalifikace – lze očekávat rozvoj zaměstnávání starších pracovníků na částečné, vedlejší a dočasné úvazky, zejména v sektoru služeb.⁵⁾ V suburbii, která jsou integrována do většího flexibilnějšího trhu práce jádrového města, bude rozvoj částečných úvazků snadnější.

Volný čas a služby – vzrostou nároky na prostředí pro (aktivní) trávení volného času seniorů a na služby spojené s jejich potřebami. Proto řada suburbií

má nebo může vytvořit vhodné podmínky – viz dále.

České suburbánní obce mají „demografickou dividendu“ v podobě vyššího zastoupení mladých rodin, takže se jich efekt stárnutí dotkne s určitým zpožděním, a tím pádem dostanou možnost poučit se ze zkušeností míst s rychlejším dopadem. Zároveň řada z nich pocítí díky sociálnímu statusu a vzdělání svých obyvatel dopady stárnutí populace jen okrajově. Senioři naopak mohou suburbia s dobrým dopravním napojením na centra vyhledávat a vytvářet poptávku po službách a měkké rekreaci v okolní krajině.

Změny klimatu

Ponecháme-li stranou diskusi o příčinách (zda a z jaké části je způsobena antropogenními vlivy), je změna klimatu taktéž nesporným trendem. Ve střední Evropě rostou teplotní a srážkové extrémy – objevují se delší suchá období a častější nárazové extrémní srážky, větší rozdíly teplot v průběhu roku, roste větrnost.

Důsledkem je větší riziko povodní pro obce ležící na vodních tocích, vodní i větrná eroze, v některých územích možný nedostatek vody pro zavlažování a další problémy v zemědělství. Dopad změny klimatu na suburbia je významný především v tom, že vytváří tlak na volnou krajinu, který se potkává s tlaky způsobenými ostatními trendy.

Pravděpodobné trendy

Proměny využití krajiny a růst významu volného času

Až dosud se zmenšoval podíl lidí, kteří jsou svou obživou svázáni s půdou a přímo utvářejí strukturu krajiny (zemědělství, lesnictví). Dnes je tento poměr stabilizovaný a pravděpodobně to tak i zůstane. Zároveň s tím, v důsled-

ku proměny práce a vnímání volného času (na jehož aktivní trávení je kladen stále větší důraz), roste význam občasného kontaktu lidí s krajinou formou rekreačního využití [Swanwick 2009]. Krajina se stala prostorem pro regeneraci a komoditou pro využívání volného času. Dá se předpokládat, že poptávka po rekreaci bude trvat.

Zvyšování kvality rekreačních možností v krajině suburbií by tak mohlo vyvážit rostoucí životní náklady. Zároveň může dojít k nastartování důležitých partnerství a aktivity obyvatel, což připraví půdu pro další pozitivní změny. Vztah lidí ke krajině je totiž důležitým motivačním faktorem jejich zájmu o okolí a účasti na plánování územního rozvoje [Manzo, Perkins 2006]. V jednotlivých suburbii jsou důležité následující výchozí vlastnosti:

Prostupnost území a kvalita cestní sítě pro nemotorovou dopravu – umožní-li rekreační využití volné krajiny (zokruhování cest, cesty k zajímavým cílům).

Míra poškození krajiny fragmentací (vyvolanou výstavbou liniových infrastruktur), ztrátou lokálních specifíků a narušením harmonického měřítka v důsledku suburbánní zástavby (logistická centra či obytná zástavba) a odstraňováním doprovodné zeleně.

Tuto jednoznačnou příležitost ovšem mohou ohrozit tlaky způsobené jinými trendy – zejména poptávka po produkci energetických plodin a pokračující zástavba. Proto bude důležité, zda v obci (či lépe v mikroregionu) vznikne sdílená koncepce krajiny, která bude skutečně realizována a spojí v synergii opatření pro snižování dopadu změn klimatu, zvýšení rekreační atraktivitu území a zvýšení ekologické stability území. To vše lze naplňovat týmiž opatřeními; těžko však bude k dispozici prostor a dostatek financí pro řešení těchto oblastí nezávisle.⁶⁾

4) Relativně spolehlivý je předpoklad, že vlády se budou i nadále uchýlovat k měnění důchodových pravidel tak, aby snižovaly příspěvky následujícím generacím důchodců [Kalous 2003].

5) V souvislosti s tím se stane společenskou nutností další vzdělávání [Kalous 2003]. Pouze pokud se toto podaří, nemusí mít stárnutí populace negativní dopad na ekonomický růst. Jinak dojde ke zpomalení ekonomického růstu a poklesu konkurenceschopnosti [Mašková 2009].

6) Pro obce tato synergie může být finančně zajímavá, zejména pokud v budoucnu vznikne dotační program na předcházení a zmírňování dopadů klimatických změn a růstu cen energií.

Rozvoj inovací

V současnosti dochází k mohutnému rozvoji nových technologií.⁷⁾ Jejich propojení umožňuje snadno vytvářet výrobky na míru koncovým uživatelům, a to při relativně nízkých nákladech na práci ve výrobě.⁸⁾ V blízké budoucnosti lze proto očekávat růst individualizace výroby.

Rychlost a lokalizace tohoto růstu bude záviset na inovačních schopnostech výrobců⁹⁾ a na dostupnosti kvalifikovaných odborníků, kteří dovedou tvořivě využívat své znalosti a dovednosti. Připravenost na tyto nároky je velmi různorodá, což povede k nárůstu rozdílů mezi rychlými a pomalými a mezi napojenými (otevřenými) a uzavřenými zeměmi [Kalous 2003]. Nejvíce mohou v této globální soutěži získat méně rozvinuté země, zatímco Západ si může nanejvýše udržet svoji pozici.

Česká republika není na uvedené změny příliš připravena.¹⁰⁾ Suburbia mají relativně dobrou pozici, neboť zde v posledních letech dochází ke koncentraci obyvatel s vyšším vzděláním a potažmo více pro-inovativními postoji. Dopadem rozvoje inovací bude zejména:

Zpomalení ekonomického růstu – kvůli naší malé připravenosti k inovacím, umocněné rozvojem inovací v zemích „asijských tygrů“, lze v ČR očekávat zaostávání v míře ekonomického růstu a zřejmě i pozvolný pokles životní úrovně.

Změny dodavatelských řetězců – individualizace výroby si vyžádá zkrácení dodavatelských vazeb, což povede k návratu části výroby do Evropy. V souvislosti s tím bude sílit tlak na zvyšování kvalifikace obyvatel, zejména v regionech, kde je přítomno některé z inovativních odvětví (tedy ve většině oblastí s intenzivní suburbanizací).

Nové výrobky a technologie promění mnoho oblastí života; mimo jiné zřejmě povedou k rozvoji horizontálních sítí komunikace, které usnadní aktivizaci občanské společnosti a mohou vést k rozvoji pro-inovativních postojů.

Více práce z domova – nové výrobní postupy umožní rozvoj práce z domova (s dojížděním ne každý den), což se promítne snížením dojížděky za prací. To může být v souvislosti s růstem cen energií pro suburbia významným potenciálem.

Rozvoj otevřené občanské společnosti

Velkou výzvou pro českou společnost je zvětšování její otevřenosti a aktivní hledání nových forem sociální a ekonomické soudržnosti. Existence otevřené společnosti¹¹⁾ podmiňuje dokončení transformace naší země z totalitní na demokratickou společnost, vytváří předpoklady pro její integraci do EU a zvyšuje její konkurenceschopnost v celosvětové inovační soutěži. Že v této oblasti stále existuje výrazný deficit, je zřejmé – naopak, zda a jak rychle se ho podaří zaplnit, je nejasné.

Přílišná otevřenost ale může vést k sociální nestabilitě a hodnotovému relativismu, proto je žádoucí zároveň usilovat o aktivizaci občanské společnosti,¹²⁾ která rozvíjí sociální kapitál, a tím negativní společenské důsledky vyvažuje. Na významu proto nabývají horizontální sítě komunikace a rozhodování založené na důvěře a spolupráci a podpořené informačními a komunikačními technologiemi.

Za této situace lze očekávat následující možné dopady rozvoje otevřené občanské společnosti:

Rozštěp společnosti – velká část české společnosti je stále pasivní, vůči okolí uzavřená a ve svém chování konzervativní. Menší část naopak směřuje k tzv. turbospolečnosti [Beck 2000], tedy zaměřením na výkon, využívání moderních technologií, mezinárodní spolupráci a dohnání vyspělého světa – dochází tedy k rozvoji dvojrychlostní společnosti. Druhá skupina zřejmě časem převáží [CESES 2003]. Otázkou zůstává, co se stane se zbylými „černými pasažéry“, kteří se myšlenky turbospolečnosti nepřizpůsobí – budou vytlačeni na okraj společnosti?

Emancipace samospráv a posilování víceúrovňového vládnutí, především na obecní úrovni. Zejména u menších obcí tak lze prosazovat žádoucí změny a kontrolovat jejich uskutečnění.

Rozvoj sociálního kapitálu a sociálního učení – aktivizace občanské společnosti je nerozlučně spjata s rozvojem jejího sociálního kapitálu, tedy rozvojem vzájemné znalosti, komunikace, důvěry a schopnosti spolupracovat ku společnému prospěchu. K tomu dochází především prostřednictvím tzv. sociálního učení, tedy procesu vzájemného učení a pochopení motivací, které vede k větší ochotě měnit své chování směrem k dosažení společného cíle [Roberts 2004]. V tomto ohledu jsou pozice jednotlivých obcí velmi různé a bude záležet především na jejich elitách, zda uvedený proces pomohou nastartovat a zda dovedou vytvářet vize a podněcovat strategické zvraty.

Rozvoj otevřené občanské společnosti v suburbiích v podstatě určuje, jak bude obec schopna reagovat na výzvy, které přinesou ostatní trendy. Sociální kapitál komunity a kvalita místních elit a vedení obce jsou tak nejdůležitějšími vstupními podmínkami. Již v současné době jsme svědky toho, že dobře spravované obce s občanskou aktivitou přitahují aktivní a schopné obyvatele a dále tak posilují.

7) Jde zejména o rozvoj internetu (a informačních technologií obecně), vývoj nových materiálů s optimalizovanými vlastnostmi, pokrok v nanotechnologiích a biotechnologiích, rozmach 3D tisku a potenciální využití nových zdrojů energie (např. za pomoci geneticky modifikovaných virů).
8) Cena produktu se čím dál více odvíjí od vědění, které bylo k jeho výrobě zapotřebí; stále se snižuje podíl lidské (zejména nekvalifikované) práce.
9) Inovační schopnost zahrnuje mimo jiné spolupráci v rámci sítí globálních vztahů, proaktivitu (schopnost předvídat vývoj a připravit se na něj) a trvalé učení.
10) Naše ekonomika je dosud založena především na málo kvalifikované pracovní síle a dovezených technologiích, naše schopnost inovovat je slabá a zlepšuje se jen pomalu [Štefec 2009]. Na vině je zejména přílišná uzavřenost české společnosti a její pasivita a malá podpora vědy a vzdělávání.
11) Otevřená společnost je založena na svobodě rozhodování, odpovědnosti, kritickém rozumu, individualismu, respektu k odlišnosti a otevřenosti vůči jiným [Popper 1994]. Její vznik je v podmínkách postkomunistických zemí záležitostí několika desetiletí, uvádí se až šedesát let [Dahrendorf 1991].
12) Občanskou společnost tvoří formální i neformální společenské instituce (sdružení, nadace apod.) sloužící k prosazování společných zájmů občanů nezávisle na státu. Její aktivity jsou důležitou zpětnou vazbou pro politické i korporativní rozhodování.

Proměny plánování suburbii

Reaktivní vs. proaktivní pojetí plánování

Prostorové plánování je dnes rozštěpené. Územní plánování (reaktivně) usměřňuje v území již existující tlaky, nepracuje však s iniciací změn ani neřeší ekonomickou proveditelnost či priority investic z veřejných rozpočtů. Strategické plánování se naopak snaží o iniciaci změn v území (proto také proaktivně zapojuje důležité aktéry v území), stanovuje priority a zabývá se ekonomickou proveditelností, ale pracuje přitom pouze ve schematickém prostoru, nezabývá se územím detailně.

V suburbii se však vyskytuje řada problémů, pro jejichž řešení je třeba iniciovat změny a zároveň je jejich úspěch závislý na detailním územním řešení. Pro úspěch je nutné přístupy územního a strategického plánování propojit – věnovat se území detailně, zapojovat aktéry a budovat partnerství pro realizaci navržených opatření, řešit priority a ekonomickou proveditelnost; podporovat inovace, iniciativu, spolupráci. Předpokladem proaktivního plánování je rozvoj víceúrovňového vládnutí,¹³⁾ sociálního kapitálu a vzdělanosti.

Totéž platí i na regionální úrovni, kde by mělo docházet ke koordinaci rozvoje sídelní struktury. To vyžaduje nejen sladění všech používaných plánovacích a motivačních nástrojů, ale také aktivní zapojení všech významných aktérů rozvoje.

Dotiční a investiční politika státu a krajů

Jednou z hlavních možností iniciace pozitivních změn je státní a krajská dotiční a investiční politika. V současné době mnohem více, než je v evropských zemích obvyklé, převažuje podpora investic do infrastruktury nad investicemi do lidského potenciálu – budování partnerství, komunikace, vzdělávání, výzkumu a inovací. Obec s nízkou institucionální kapacitou (které proto v dosavadním vývoji udělaly více chyb) mají přitom také v budoucnu menší šanci získat dotace či prosadit investice z vyšších rozpočtů na svém území. Bude-li tento vývoj trvat, dojde k dalšímu prohlubování rozdílů mezi silnými a slabými obcemi.

Dva ilustrativní příběhy

Pro snazší pochopení možných spolupůsobení trendů a plánovacích postupů nabízíme dva ilustrační vyhraněné příklady možného vývoje v různých obcích. Oba vycházejí ze stejných vnějších podmínek, liší se částečně ve výchozím stavu obcí a zásadně v jejich následné aktivitě.

Obec 1 není na vlakovém spojení, v roce 1990 měla 750 obyvatel. Na přelomu tisíciletí došlo k extenzivnímu rozvoji obce adicí k původní vesnici – 2 000 obyvatel, řídká zástavba, oslabení centra. Noví obyvatelé si velmi brzy uvědomují rostoucí rizika. Vznikají občanská sdružení, mateřské centrum a do zastupitelstva kandidují schopní lidé. Obec zadává strategickou územní studii, která vzniká ve spolupráci se sdruženími, podnikateli, občany. Její součástí tak jsou i priority, cíle a konkrétní projekty včetně zodpovědných institucí a osob.

Intenzivnější výstavbou je posíleno centrum. Obec pomocí územního plánu a regulačních plánů začíná podporovat vyšší intenzitu zástavby; z dialogu s podnikateli vyplývá umožnění drobné nerušící výroby v části území (rozvíjí se zde několik firem zabývajících se malosériovou výrobou na 3D tiskárnách a CNC strojích) a připravení podmínek pro bioplynovou stanici s kogenerací. Ve volné krajině je realizována síť stezek (rekreačních i utilitárních – k vlaku v sousední obci) s drobnými zastaveními v pohledovém kontaktu s nově navrženými prvky ÚSES a atraktivními protierozními opatřeními, dále odpočívadla, aleje (se zapojením a podporou místních sdružení a dvou podnikatelů). Participativně byla vytvořena inventarizace hodnot pro ÚAP a pravidla pro fotovoltiku a pěstování rychlerostoucích dřevin. V mikroregionu vzniká plán mobility, je spuštěn web pro car-pooling (domlouvání spolujízdy) a zaveden systém bike & ride (obce se skládají na hlídané parkování kol na nádražích). Růst počtu obyvatel pomalu pokračuje; vyvolává potřebu stavby školy – ta je realizována v energeticky pasivním standardu; do výuky je zařazena problematika energií, finanční gramotnosti a nadstandardní počítačové gramotnosti.

Přibližně polovinu opatření se daří realizovat ještě v době dobíhající ekonomické krize, tedy bez navýšení cen energií. V okamžiku silnějšího ekonomického oživení obec najímá konzultanta, který obci a obyvatelům (zdarma) pomáhá využívat dotace na úspory energií. Postupný nárůst životních nákladů je oproti jiným suburbánním lokalitám

13) Pro princip sdílené pravomoci a zodpovědnosti mezi různými úrovněmi veřejné správy a mezi veřejným a soukromým sektorem se užívá anglický termín *governance*. Termín vyjadřuje změnu ve správě věcí veřejných, kdy se tradiční hierarchické rozhodovací systémy vlády částečně přeměňují do sítí vzájemných vztahů závislosti a ovlivňování mezi partnery vládnutí [Castells 1996]. Tyto sítě propojují aktéry rozvoje nejen vertikálně – například různé úrovně veřejné správy, ale také horizontálně – různé odbory veřejné správy a veřejný, privátní a neziskový sektor navzájem. Formy propojení mohou být institucionalizovány v předpisech, dohodách či smlouvách (například o partnerství), ale vznikají také neformálně.

zpomalen. Přesto se část obyvatel z ekonomických důvodů odstěhovává do jádrového města a dochází k mírnému poklesu cen nemovitostí. Zároveň však přicházejí noví obyvatelé, které láká rekreační krajina; ze stejného důvodu se objevuje investor se záměrem výstavby privátního penzionu pro seniory. Dalším zdrojem atraktivity je kvalitní, na inovace zaměřená základní škola. Obci se daří být stále dobrou adresou.

Obec 2 je na vlakovém spojení, v roce 1990 měla 1 400 obyvatel. Výraznou dominantou je sto let stará budova prvního stupně školy. Na přelomu tisíciletí vznikly u původní vesnice dvě nové enklávy, každá o cca 800 obyvatelích, pouze jedna s přijatelnou obytnou hustotou, ovšem bez pěšího napojení na původní ves s železnicí. Vztahy mezi převažujícími starousedlíky v původní vesnici a enklávami i mezi enklávami navzájem jsou slabé a často konkurenční, obec nemá jednotnou vizi. Dlouho mají ve vedení obce vedoucí úlohu starousedlíci z původní vesnice, poté se enklávy spojují a starousedlíky z vedení obce vytlačují.

Nové vedení prosazuje bez diskuse změny, které považuje za žádoucí – ve snaze dosáhnout idealisticky pojaté „vesnicosti“ neumožňuje žádnou výrobu a požaduje u nové zástavby velké pozemky. Obecní úřad přesunuje do jedné z enkláv, kde zároveň staví školku; ve druhé enklávě buduje dětské hřiště a velmi náročný park. Jedinou investicí v původní vesnici je provizorní přístavba druhého stupně školy. Vybudováno není ani pěší propojení, neboť rodiče vozi děti do školy auty. Obec problémy řeší ad hoc, bez výraznější koordinace. Obyvatelé jsou pasivní a o vizi obce se nezajímají. Do života obce jsou ochotni se zapojit nanejvýš ve formě občasných společenských akcí a jinak chtějí mít svůj klid.

S růstem cen energií se projevují problémy. Rostoucí poptávka po biomase vede k chaotické expanzi rychlerostoucích dřevin, krajina se stává nepřehlednou. Rostoucí cena za dojíždění není vyvážena jinými pozitivy a vede k poklesu atraktivity obce a následnému propadu cen nemovitostí, zejména v enklávách. Někteří obyvatelé se zavčasu stěhují zpět do města nebo do kvalitnějších suburbií. Později si už řada lidí odstěhování nemůže dovolit, protože by prodejem svého domu nezískali dost prostředků na pořízení bydlení jinde. Obci úbytkem obyvatel klesají daňové příjmy a provoz infrastruktur (a nezateplené školy) pohltní většinu rozpočtu. Většina obyvatel začíná do práce dojíždět vlakem, což si vynutí realizaci pěšího napojení obou enkláv, které vzniká pomalu za vlastnických sporů. Část lidí přechází na práci z domova. Až pod tlakem vážných problémů dochází k aktivizaci části obyvatel a postupně i zlepšení vztahů. Bohužel chybí finance i zkušenosti s tvorbou koncepcí, obec má v konkurenci s úspěšnými suburbiemi desetiletí skluzu.

Shrnutí

Některé očekávané trendy se v nejbližších desetiletích suburbanizačních oblastí dotknou silněji než většiny osídlení. Jsou mezi nimi výrazné hrozby, kterým nebude pro řadu suburbií snadné čelit, i výrazné příležitosti, dávající naopak určité výhody, které jim mohou pomoci udržet si atraktivitu.

Mezi hlavní hrozby patří zvýšení životních nákladů v suburbiu v důsledku nárůstu cen energií. Nárůst bude přitom velmi různý podle míry hustoty osídlení v obci, polohy vůči kolejovému systému veřejné dopravy a připravenosti obce a mikroregionu na posílení nemotorové dopravy. Příležitostí i hrozbou může být souběh řady protichůdných a silných tlaků na suburbanizaci krajiny (rekreační nároky, poptávka po obnovitelných zdrojích energie, růst důležitosti tuzemského zemědělství vzhledem k nárůstu

cen dopravy, snižování dopadů změny klimatu). Vznikne tak velká výzva pro správu obcí: potřeba zkoordinovat reakce do jednoho smysluplného celku a plánu se synergickým efektem. Hlavními příležitostmi pro česká suburbia jsou paradoxně hrozby, kterým bude čelit evropská ekonomika – a na suburbia budou mít relativně menší dopad. Jde především o demografické změny a stárnutí populace (v suburbiích je progresivnější věková struktura a větší vzdělanost) a globální změny konkurenceschopnosti a individualizace výroby (suburbia disponují jak kvalifikovanými lidmi pro navrhování, tak prostorem pro rozvoj malosériové inovativní výroby).

Ve vlastnostech, které jsme identifikovali jako podstatné pro schopnost reagovat pozitivně na trendy blízké budoucnosti, se jednotlivá suburbia velmi dramaticky liší. Dobré výchozí podmínky však nebudou zárukou

úspěchu. Klíčová bude schopnost obecních i regionálních elit (formálních i neformálních) se s hrozbami a příležitostmi včas a efektivně vyrovnat. Bude důležité, zda dokáží propojit strategické a územní plánování a proaktivně iniciovat pozitivní změny. A zda se jim podaří nacházet efektivní opatření, řešící několik výzev najednou. Úspěšné obce budou schopné zachovat si svoji atraktivitu (životní náklady se v nich zvýší méně a vyrovnají to jinými pozitivy), méně úspěšné nikoli. Předpokládáme, že zájem o suburbanizaci se sníží a bude směřovat jen do atraktivnějších obcí.

Pokud k velkým rozdílům v dnešní startovní pozici připočteme ještě (1) doposud velmi slabou regionální koordinaci, (2) reaktivní povahu převažující praxe územního plánování (může usměrňovat existující tlaky, ale nedokáže je proaktivně motivovat a iniciovat) a (3) převahu dotačních programů

směřujících na investice do infrastruktury nad investicemi do lidí, komunikace a inovací, **můžeme předpokládat velmi nerovnoměrný vývoj a prohlubování rozdílů mezi obcemi, případně mikroregiony.**

Nemyslíme si, že pro podporu pozitivního vývoje jsou potřeba nové plánovací nástroje¹⁴⁾ (nebo změny legislativy), ale spíše změna přístupu k těm stávajícím. Pomocí zamezit či alespoň zpomalit prohlubování rozdílů ve vývoji suburbii mohou investice do lidského potenciálu a podpora proaktivních nástrojů plánování. Regulace růstu bude nadále potřeba, ale pro vyrovnání se s novými hrozbami a příležitostmi sama o sobě nestačí.

Tento text vznikl s podporou grantu Studentské grantové soutěže ČVUT č. SGS10/303/OHK1/3T/15.

Použité zdroje:

BECK, U. Riziková společnost. Na cestě do jiné moderní doby. In: PONGS, A. (ed.). *V jaké společnosti vlastně žijeme?* Praha: ISV, 2000.

CASTELLS, M. *The Rise of The Network Society: Information Age: Economy, Society, and Culture*, Volume 1. Blackwell Publishing, 1996.

CESES. Životní strategie obyvatelstva ČR. In: POTŮČEK, M. (ed.). *Putování českou budoucností*. Praha: Gutenberg, 2003.

CÍLEK, V. – KAŠÍK, M. *Nejistý plamen*. Praha: Dokořán, 2007.

DAHRENDORF, R. *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*. Praha: Evropský kulturní klub, 1991.

HNILČKA, P. *Sidelní kaše*. Brno: Vydavatelství ERA, 2005.

KALOUS, J. Co víme o budoucnosti. In: POTŮČEK, M. (ed.). *Putování českou budoucností*. Praha: Gutenberg, 2003.

KLÁPŠTĚ, P. Úspory energie v urbanismu. In: *Manuál energeticky úsporné architektury*. Praha: Státní fond životního prostředí, 2010. Dostupné z: <http://www.sfzp.cz/clanek/193/1539/manual-energeticky-usporné-architektury>.

MANZO, C. L. – PERKINS, D. D. „Neighborhoods as common ground: the importance of place attachment to community participation and development.“ *Journal of Planning Literature*, 20, (2006) 335–350. In: SAAR MARJA – PALANG HARNES. „The dimensions of place meanings.“ *Living review in Landscape Research* 3 (2009), 3.

MAŠKOVÁ, M. Populace. In: POTŮČEK, M. – MAŠKOVÁ, M. (eds.). *Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti*. Praha: Karolinum, 2009.

POPPER, K. R. *Otevřená společnost a její nepřítelé I., II.* Praha: ISE, 1994.

ROBERT, J. – LENNERT, M. Two scenarios for Europe: “Europe confronted with high energy prices” or “Europe after oil peaking”. *Futures* 42 (2010). s. 817–824.

ROBERTS, Nancy. Public Deliberation in an Age of Direct Citizen Participation. *American Review of Public Administration*. 2004. 34, 4, s. 315–353.

SWANWICK, C. „Society’s Attitudes to and Preferences for Land and Landscape.“ *Land Use Policy* 26 (2009): 62–75.

ŠTEFEC, J. Inovace. In: POTŮČEK, M. – MAŠKOVÁ, M. (eds.). *Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti*. Praha: Karolinum, 2009.

TUČEK, I. – PELTAN, T. Aplikace metodiky Minimum Energy Transport Activity Access Model na dojížděku do základních a středních škol. In: *Udržitelná sídla, sborník příspěvků z mezinárodního workshopu*. Brno: Veronica, 2011. s. 62–72.

*Ing. arch. Petr Klápště
Ing. arch. Marek Bečka
Fakulta architektury ČVUT v Praze
Ing. Eva Klápšťová
Fakulta životního prostředí
Česká zemědělská univerzita v Praze*

ENGLISH ABSTRACT

How to reflect on the future of suburbs, by Petr Klápště, Marek Bečka and Eva Klápšťová

When looking for answers to the question of what suburbs will look like in the future, ever more questions arise. Will suburbs of various types develop in similar ways or in perhaps markedly different ways to each other? Which of the characteristics of today’s suburbs will be of importance for their successful development in the future? Will suburbanization continue? If it does, what forms will it take? To help to answer these questions, the paper suggests a prognostic process. The following trends, or perhaps key factors on which scenarios can be based, are identified and explained in global and local contexts: increased price of energy, ageing population, climate change, change in the role of open landscape, ability to innovate, and the move towards open civil society in post-communist conditions. To briefly summarize, suburbs very dramatically differ in what was identified as essential characteristics for the ability to positively react to future trends. Even more important than the starting conditions, successful development of suburbs will largely depend on the ability of municipal and regional elites, both formal and informal, to efficiently and promptly deal with threats and opportunities.

14) S jednou výjimkou – a tou jsou společné zásady územního rozvoje pro Prahu a Středočeský kraj (nebo jiný koordinační dokument či postup).